

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Проф. Д-р Јордан Илић, „Ка новој основи религиске наставе“, Београд, 1938 год.

Обрада питања православне педагогике, као што је познато, креће се свуда веома споро. Зато појава сваке књиге, која расветљава питања религиског васпитања и религиске наставе с православне тачке гледишта, чини доиста догађај у православном свету. Најновија књига, пак, проф. Јордана Илића заслужује тим већу пажњу што је њен писац одлично упознат с општом педагошком књижевношћу нашега времена. Иако писац, према самоме задатку књиге, не излаже своје личне погледе на могућност прераде општих принципа педагогике са религиског гледишта, ипак он тако тесно везује дидактичка и методичка питања религиске наставе с општим покретима у савременој педагогици, да пажљиви читалац налази у књизи много мисли баш у смислу процењивања савремене педагогике с хришћанске тачке гледишта. Али основна тема нове књиге проф. Илића као што је већ речено, није везана с тим општим проблемом — задатак књиге је да се израде конструктивни принципи наставнога плана за религиску наставу у православним школама. Писац, који је и сам много радио на овом пољу, тежи да дође до свога циља критички, — отуда и сам наслов („Ка новој основи религиске наставе“), који као да предупређује читаоца да у књизи не тражи никакве „дефинитивне“ закључке. Писац се трудио да рашчисти пут за ново, синтетичко изграђивање религиског васпитања. Тај задатак он је постигао веома добро, и баш у томе је оправдање за критичку, а не догматску изградњу његове књиге. Православној школи потребна је таква изградња религиске наставе, која би синтетички обухватила све оне про-

блеме с којима су по суштини везани и религиско васпитање и религиска настава.

У књизи проф. Илића ми налазимо три основна дела:

1) Први је посвећен опште дидактичком проблему религиске наставе. Писац третира овде три основна правца у избору градива (историски, систематски и практични). Тај део рада проф. Илића нарочито је драгоцен, иако му можда недостаје само једно — коначна синтеза свега обрађеног материјала.

2) Други део, више специјални, управљен је већ методичком проблему и расправља разноврсне покрете у савременој методици. Ту је и нарочити параграф (стр. 98—116) који је посвећен излагању погледа самога писца на методичка питања.

3) Трећи део је необично важан покушај реализације у наставном плану оних принципа који су изнети у првом и другом делу. Писцу ове рецензије тешко је да суди уколико је овај део рада проф. Илића оригиналан. Ако погледамо пак програм по себи, т.ј. независно од услова школског живота у Југославији, онда би се овде можда желело видети више слободе од традиције, него што налазимо код писца.

Бојати се само, да баш ова огромна педагошка ерудиција, која даје такву вредност двама првим деловима књиге, у последњем делу не утиче притискујући на стваралачка истраживања писца.

Од срца се радујем појави књиге проф. Илића. Нагласићу још да не само у православној већ и у општехришћанској педагошкој књижевности ова књига мора да привуче општу пажњу због своје синтетичке тежње која више него све остало открива свеобухватајућу силу православнога мишљења.

В. Зјењковски

БОГОСЛУЖБЕНИ ЗБОРНИК СА ТИПИКОМ. Издање и штампа Српске манастирске штампарије 1937. Стр. VIII + 720 и VIII + 260.

Зборник је издан у спомен на нашега славнога патријарха Варнаву, чији незаборавни лик краси ову лепо опремљену књигу.

Свакако је толико заслужна Манастирска штампарија сама најбоље оценила потребу за једном оваквом књигом. Иако Зборник није праћен уобичајеним уводом, ипак се из његова садржаја да лако видети како је овај нови Зборник приређен. То је заправо поновљено издање познатог Зборника прот. Јов. Живковића.

Шта је у садашњем Зборнику ново према издању из 1913 године?

1. Изостављена су сасвим тумачења црквенословенских речи.

2. Разрешене су све скраћене речи. Значи, упрошћено је и олакшано читање.

3. Уведена су велика почетна слова властитих имена. Тиме је црквенословенски текст приближен данашњем српском начину писања.

4. Израз [дѣржавный и др.] императоръ замењен је, наравно, са [благовѣрный] краљ.

5. Изостављен је цео практични Извод из црквеног правила, а место њега је просто додато и заједно повезано нераспродано III издање познатог Великог типика пок. прот. Василија Николајевића.

Изостављене су још неке мање ствари као: кондак Предстателство хришћанъ, песма св. Амвросија Тива Бога хвалимъ, службе у среду и петак св. четрдесетнице и у понедељак, уторак и среду велике недеље.

6. Унесена је стихира српским светитељима и напосе Стевану Штиљановићу, затим т.зв. пригодне песме на Св. Никољу (Г) кто, кто...), Божић, Нову годину, Богојављење и Св. Саву и уз то служба св. Андреји Првозваноме. Штета је, да одмах речемо, што у ово ново издање није ушла и служба словенским апостолима Методију и Ћирилу, тим пре што је сада њихов дан код нас заповедни празник.

Овај Зборник још у једном важном погледу зависи од споменутога старог издања: погрешке које су остале неисправљене у том издању пренесене су и у ово ново издање. Те грешке махом су правописне и односе се највећим делом на рђаво стављени нагласак на речима. Издавач новог издања сматрао је да треба чувати нагласке. Лепо. Али сви

тако не раде. На пример г. Сава Петковић. Он није у своме Речнику црквенословенскога језика обележавао нагласак. Исто тако и пок. Јован Живановић у својој познатој Граматици црк.-слов. језика намерно је изоставио нагласке у облицима. Црквенословенски текст није снабдевен нагласцима ни у саму Николајевићеву Типику који је издат с овим Зборником. Писац ове рецензије раније је већ изнео своје напомене о данашњем акцентовању нашега црквеног језика; исп. Богословље VI (1930) 236—245.

Ево како се поступало при бележењу нагласака у новом издању Зборника. Примери су узети само са првих 50 страна књиге:

1. Нетачно је стављен нагласак већ у ранијем издању Зборника па је такав унесен и у ново издање (странице се наводе само по новом издању): кѣ нѣмѣ 3 место: кѣ нѣмѣ, пѣтокѣ 3 м. пѣтокѣ, грѣха 4 м. грѣха, вѣдѣхѣ 5 м. вѣдѣхѣ, воскресѣ 11 м. воскресѣ, рабѣ своѣм 12 м. своѣм или твоѣм 34 м. твоѣм, срѣдѣца 13 м. срѣдѣца (множ.), хвалѣтъ 13 м. хвалѣтъ, благодарѣмѣ тѣ 14 м. благодарѣмѣ тѣ, ѣсѣклѣн 15 м. ѣсѣклѣн, ѡбладѣтъ 17 м. ѡбладѣтъ, мѡемѣ 18 м. мѡемѣ, слѣпцы 18 м. слѣпцы, хранѣтъ 18 м. хранѣтъ, Словѣ 24 м. Словѣ, ѣкѣлѣй 25 м. ѣкѣлѣй, жѣкѣте 29 м. жѣкѣте, мѣртѣхѣ 29 м. мѣртѣхѣ, скорѣй 29 м. скорѣй, новѣгѣ 34 м. новѣгѣ, ѡучѣникѣтъ 35 м. ѡучѣникѣтъ, собѣдѣтъ 36 м. собѣдѣтъ, приносѣмѣ 38 м. приносѣмѣ, правосѣлѣнѣ 40 правосѣлѣнѣ, зачѣла ѣсѣ 40 зачѣла ѣсѣ, согрѣшѣхѣ 44 м. согрѣшѣхѣ, Мѡисѣй 45 м. Мѡисѣй, ѣюже 45 м. ѣюже, цѣрица 47 м. цѣрица, страѣтъмѣ 47 м. страѣтъмѣ, проповѣдѣ 48 м. проповѣдѣ, мѣкомѣ м. мѣкомѣ.

2. Нове погрешке у новом издању:

Ѡсѣсѣ 2 и др. место Ѡсѣсѣ, спасѣ мѣ 4 м. мѣ, спасѣ мѣ 32 м. мѣ, помѣнѣ мѣ 31 м. мѣ, помѣщѣ 3 м. помѣщѣ, ѡсѣ ты 3 м. ѡсѣ ты, Госпѣдѣки 9 боље: Госпѣдѣки, подѣла ѡсѣ 12 м. подѣла ѡсѣ, воскресѣ нѣ 29 м. нѣ, вопѣю тѣ 31 м. тѣ, спѣсти 34 м. спѣсти, просѣвѣтишѣсѣ 39 м. просѣвѣтишѣсѣ, родѣла ѡсѣ 39 м. родѣла ѡсѣ, праѣтѣца 44 м. праѣтѣца.

Нису у питању само нагласци. Има и других грешака заједничких с ранијим издањем, али и — нових.

1. на свѣми вѣгн 8 м. вѣкми или свѣхъ 21 м. вѣхъ, прѣмн 14 м. прѣмнѣ, сѣни 17 м. сѣны, кмѣсто 22 м. кмѣстѣ, кострѣпѣташа 28 м. кострѣпѣташа, не предѣжда тѣогò рабѣ 36 м. тѣогò, лѣбѣкѣмъ 36 м. лѣбѣкѣмъ, мѣшцѣю 41 м. мѣшцѣю, со-вѣждѣтъ 43 м. созѣждѣтъ, призвѣающѣи 48 м. призвѣающѣи.

2. Нове грешке: сѣмъ 4 м. сѣмъ, скатѣе 16 м. скатѣе, четирѣдесѣтници 22 м. четирѣдесѣтници, ѣвѣса 34 м. ѣвѣса, подаѣи мѣрови 35 м. подаѣи мѣрови, жени дошѣдшиа 48 м. дошѣдше, оѣво 50 м. оѣво, а грешка ѣвѣса ѣси шѣршаа невѣсѣ 28 м. ѣвѣса налази се у списку исправљених грешака у Живковићеву издању.

Како изгледа црквенословенски текст нека покаже овај мали пример на страни 22:

Спасѣ Хрѣстѣ Бѣже ѣ помѣлѣи благовѣрнагѣ ѣ хрѣстолюбѣвагѣ госѣдѣра ѣ краѣа нашегѣ Петрѣ Вѣторѣгѣ. а треба: благовѣрнагѣ ѣ хрѣстолюбѣвагѣ госѣдѣра ѣ краѣа нашегѣ Петрѣ Вѣторѣгѣ.

То је баш онај текст који је нов у овом Зборнику.

Исто се понавља на стр. 93 у кондаку: Бознѣсѣйсѣ на крѣстѣ вѣлею . . .

Нарочито је зло прошла стихира српским светитељима, стр. 700. Штампано: вѣторѣи место вѣторѣи, Ѣоктѣетомъ м. Ѣоктѣетомъ, Никодѣме м. Никодѣме, Ѣвѣстрѣтѣемъ премѣдрѣмъ м. Ѣвѣстрѣтѣемъ премѣдрѣмъ, вѣсѣхѣальне цѣрице, кнагѣнѣкѣ и дѣспѣтѣице вѣспоѣмъ м. вѣсѣхѣальныа царѣицы, кнагѣни ѣ дѣспѣтѣицы, Сѣрмѣйскѣа м. Сѣрмѣйскѣа, Ѣваннѣкѣ м. Ѣваннѣкѣ, Дѣвидѣ м. Дѣвидѣ, Кѣсѣлѣ м. Кѣсѣлѣ, пѣстри м. пѣстри.

Између Живковићева издања Зборника и овога има још једна разлика, и то принципска. У ранијем Зборнику било је спроведено формално разликовање код партиципа мушкога и женскога рода у множини. На пр.: Свѣтѣлаѣю вѣскрѣсѣниѣа прѣповѣдѣ . . . оѣвѣдѣвшѣа госѣдѣни оѣченицы и т. д. у новом Зборнику дат је облик (заједнички и за мушки и за женски род) оѣвѣдѣвшѣ.

У руском издању Октоиха (Москва 1893) има чак место облика госѣдѣни старији: госѣдѣна.

Наведене различите омашке које су тако честе у овом новом издању Зборника, нису, на срећу, такве да изврху

смисао утврђенога богослужбеног текста. То је утешно. Али се ипак не да сакрити очигледна чињеница да се ни међу најпозванијима наш данашњи црквени језик не познаје онолико колико по правди заслужује.

П. Ђорђевић

Max Vasmer, B. Kopitars Briefwechsel mit Jakob Grimm. (Aus dem Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1937. Phil.-hist. Klasse, № 7), S. XXXVIII + 218, Berlin 1938.

Господин Макс Фазмер, редовни професор Славистике на берлинском Универзитету, приредио је критичко издање Копитарове и Гримове кореспонденције. Испред текста писама, 125 на броју, налази се исцрпна студија о Копитару, Ј. Гриму, Вуку, и, на крају, нешто о Ф. Миклошићу.

Одличан слависта, човек широке културе и разноврсна знања, г. Физнер је овим делом учинио знатну услугу и нашој националној науци. Разноврсна питања и проблеми везани за Вуково име, његову борбу и рад, додиривана су у овој књизи. Наши филолози, као и књижевни и културни историчари, наћи ће у овој кореспонденцији доста новог материјала.

Нас је специјално интересовао материјал, који се односи на нашу црквену историју и личности. И таквог материјала има прилично. У писму № 1 Копитар пише Гриму 4 фебруара 1918 год. о односу наше више јерархије према Вуку. У писму № 6 од 26 новемара 1923 о Стратимировићеву избору за члана Гетингенског ученог друштва, као и о потреби да Вук то постане (с. 7); у писму № 8, од 17 децембра 1823 г. назива Копитар Стратимировића карловачким папом (с. 10); у № 24, од 12 априла 1826 г. о сукобу између Вука и Стратимировића због Вукова посрбљавања имена светитеља у календару за ту годину; Стратимировић му је ту „српски папа“ (с. 30); у № 37 од 1 октобра 1828 К. назива српске научнике »νοροδιδακταλοι και φαρισαϊτοι«. То се односи на црквене људе за које К. вели да Вуку страшно завиде због његова европског гласа и славе, а њега, Копитара, обећују да од Вука прави сретство за унијаћење

православних. „*Odium monachalae kennen sie nicht, können sich's aber doch vorstellen?*“, пише Копитар Гриму (с.57). № 62, недатирано; Копитар моли Грима да нађе сретства за штампање Вукова Н. Завета „за турске Србе, пошто су хришћански макаронаши још сувише јаки“ (с. 94). № 64, из 1832 год., каже да Вука прогони полиција због калуђерских достава. У овом писму К. је изнео своје схватање о покрштењу Словена, нарочито оних у Панонији. Покрштење у Панонији, по К., извршили су Франци. Одатле је христијанизирање продрло међу Словене настањене у Мезији. (с. 99—101). У № 83 од 20 октобра 1835 г. говори К. о Вуковом скупљачком раду. Каже да Вук намерава своје „Српске народне пословице“ (изашле у Бечу 1836) штампати у Црној Гори, „да би тиме избегао пљачкање карловачког митрополита“. За себе каже да код полиције стоји слабо због Вукових списа. (с. 131). Писмо № 99 од 30 октобра 1836 бележи Стратомировићеву смрт овим речима: „*Der raczische Papst St. Stratimirović ist 79 Jahre alt gestorben, nachdem er tags zuvor die Fürstin Milosch gastfreundlich bewirtheht hatte! Rumi wird wohl seinen Nekrolog machen, sed non satis bonus est Plutarchus ad id. Ex caussidico factus monachus, da haben sie Hauptdata zu seinen Charakter. Mich und den ebenso braven Wuk verläumdete er ganz gewissenlos, bei Österreich als Russoman, bei Russland als Uniatoman! Sed de mortuis nil nisi Beene.*“ (с. 160—161).

Оно што још треба истаћи у овој књизи јесу стручна критичка објашњења свакога писма, која је дао г. Фазмер. Многобројна имена личности, које се помињу у преписци, као и називи дела и проблеми објашњени су. Све је то, иако ни мало лак посао, било врло потребно, да би се текст учинио расумљивијим и приступачнијим.

За једну монографију о Копитару, која је тако потребна, ова преписка садржи обилан материјал. Тиме је за нас већа добит. Јер за Копитарово име и рад везани су многи догађаји из наше културне историје XIX века. А и његов политички рад требало би, већ једном, критички оценити.

Господин Фазмер има високо мишљење о Копитару научнику. Зато је, неоспорно, тачна његова примедба на крају увода: „Зачуђава да се преко Копитарева имена прешло ћутке

у српској „Народној Енциклопедији“. Он, који није био лен да Вукову славу објави свету, има данас исто право на признање својих заслуга како код својих словеначких земљака, тако и код Срба“. (IV). Иако ми о Копитару имамо своје мишљење сматрамо да је тај недостатак у нашој Енциклопедији врло незгодан.

Ђоко Слијейчевић
